

Игва времето на доку-
ментите. Всяко доку-
ментално свидетел-
ство от вчерашното
минало, което мнозина
продължават да съну-
ват, е ценно свиде-
телство за начина, по
който са ни управлява-
ли, за психиката на хо-
рата, които се раз-
пореждаха със съдбите
и живота ни, за услови-
ята, в които трябва-
ше да живуркаме и да
изтлеем от хлор, ради-
ация или нещо още не-
известно или да на-
дигнем глас и веднага
да получим наказание.
Такъв документ са и ру-
сенските кореспонден-
ции на Любен Анто-
нов от 1987 и 1988 г.,
изпращани до ръко-
водството на Българс-
кото радио. Те дават
доста точна картина
за положението в гра-
да и предизвикват ос-
три въпроси: Защо
тези вопли за помощ са
били пхнати под хер-
метичния похлупак на
печата "За служебно

ползване"? Защо ни-
кой не им е обърнал
внимание? Защо изоб-
що са ги изисквали,
след като никой не ги е
чел? Какви са били хора-
та, които са предпо-
читали да запазят
високите си служби с
цената на здравето и
живота на 200 хиляди
души? Как са заспива-
ли нощем?

Въпросите са много,
отговорите ще тър-
сим още дълго. Но те-
зи кореспонденции
могат поне да раз-
сеят едно съмнение,
ако то изобщо е оста-
нало у някого – ръко-
водителите на гър-
жавата са били чудес-
но информирани за
състоянието на гра-
да, знаели са доста-
точно подробности,
за да обявят най-мал-
кото бедствено поло-
жение. А те смачкаха
единствения опит да
се надигне глас. Зна-
чи смекчаващи вина-
та обстоятелства
няма.

Уведомявам ръководството, че системното замърсяване на въздуха в района на Русе отдавна се е превърнало не само в социален, но и в политически проблем за града.

От много месеци почти ежедневно градът осъбва забулен от синкав задушлив хлорен дим. Хората плътно затварят прозорците на жилищата си, движат се по улиците с кърпи на носа и устата. Особено болезнено понасят това децата, пък и не само те. Регистрирано е небивало досега увеличение на заболяванията на дихателните органи.

Ако с по-слабите обгазявания русенци започнаха да се примиряват, съвсем не е така при т.нар. взривни обгазявания, когато не само трудно се диша и силно дразнещият въздух предизвиква остра кашлица, болки в очите, сълзене и масово главоболие, но и видимостта по улиците рязко намалява от гъстата синкава димна завеса.

В такива случаи започват телефонните канонади до всички местни и централни инстанции - от кореспондентските бюра на централните средства за масова информация и редакциите на окръжния вестник и Телевизионния център - Русе, Окръжния и Общинския комитет на партията до Комитета за опазване на природната среда, Министерския съвет, ЦК на партията и кабинета на др. Тодор Живков.

В такива дни (а напоследък те все повече зачестяват), вярвайте ми, не ми се стои в кореспондентския пункт. За 3-4 часа, колкото обикновено траят обгазяванията, звънят не по-малко от 80-100 възмутени и негодуващи граждани с упреци и настоятелни молби радиото да помогне на Русе. Неудобно е да цитирам тук всевъзможните цинизми и ругатни, които се отправят по адрес на Радиото, но три изказвания съм длъжен да доведа до знанието на ръководството. Работничка от корабостроителния комбинат "Иван Димитров" ми заяви по телефона: "Др. Антонов, бременна съм, но у мен все повече назрява решението за аборт, та ако ще това да ме лиши завинаги от възможността да бъда майка. Нямам намерение да родя изрод..." Работник от комбината за селскостопански машини "Георги Димитров" ми каза: "Слушам ви често да говорите за трудовите успехи на русенци, др. Антонов, но нито дума не казвате, че ако продължават така да ни тровят, след година-две няма да има за какво да говорите освен за един обезлюден

град..." Гражданин-пенсионер предложи русенци да съберат волни пожертвувания за построяването на пречиствателни съоръжения, които да спасят Русе от гибел.

Какво е действителното положение? Откъде и откога са тези хлорни обгазявания на Русе?

Тяхното начало води от около три години с влизането в действие на първите мощности на строящия се точно срещу Русе румънски химически завод. Отначало се смяташе, че замърсяването на въздуха идва и от русенските химически заводи. Анализите обаче доказаха, че нито един от тях не работи с хлор. Далеч съм от мисълта, че и русенските заводи не замърсяват въздуха. Замърсявали са го и продължават да го замърсяват, но то рядко превишава допустимите норми. След пускането в действие на химическия завод край Гюргево замърсяването превишава неколкостотин пъти пределно допустимите граници.

29.10.1984

Положението с хлорното обгазяване на Русе, особено вчера и тази сутрин, е повече от неудържимо. Концентрацията на хлор във въздуха е десетки пъти над допустимата.

Целият град е покрит с гъст синкав дим, който души, гложди очите и хората вървят по улиците с кърпи на уста. Телефонната канонада в кореспондентския пункт на Българско радио, а и не само тук не спира нито за минута. Просто не мога да си върша работата.

Ръководството на града не може да вземе никакви ответни мерки срещу това недопустимо отравяне на града, освен да измърва със специална апаратура стелента на концентрация, да информира Политбюро на ЦК на БКП, Министерския съвет и да протестира пред партийното и държавното ръководство на Гюргево.

Това всъщност се прави винаги при всяко по-осезателно обгазяване на Русе.

Само преди секунди гражданин се обади и помоли най-после на населението да се раздадат (дори срещу заплащане) противогизи...

Хората невъздържано ругаят цялото ръководство на Русе, а и не само него.

25.09.1987

"за служебно ползване"

Около 14 – 14.30 часа днес в центъра на Русе пред Партийния дом излязоха на мирна демонстрация повече от 500–600 русенски граждани. Сред тях видях много познати лица и стигнах до извода, че това са хора от различни предприятия и с различни професии – работници от корабостроителния завод "Иван Димитров" и Комбината за тежко машиностроене, от СП "Благоустройство и комунално стопанство", химическия комбинат "Петър Караминчев", от трудовопроизводителните кооперации, служители от фотографията и търговските организации, културни дейци. Имаше и много майки с малки деца.

Много от тях носеха саморъчно написани лозунги и плакати. Ето тяхното съдържание:

МИРНА ДЕМОНСТРАЦИЯ ЗА ВЪЗДУХ
НЕТЪРПИМО Е - СПРЕТЕ ЗАВОДА
ИСКАМЕ ЗДРАВО ПОКОЛЕНИЕ
ДАЙТЕ НИ ЧИСТ ВЪЗДУХ
СЛ (Б.А. - ХЛОР ЗАЧЕРКНАТО) – НЕ
НЕ НА ХЛОРА
ИСКАМЕ ЗДРАВО ПОКОЛЕНИЕ
ЖИВОТ ЗА ДЕЦАТА НА РУСЕ
РУСЕ ОБРЕЧЕН ГРАД ЛИ Е?
ЧИСТ ВЪЗДУХ ЗА ДЕЦАТА НИ
СПРЕТЕ КОШМАРА, КОЙТО ОТРАВЯ
ДНИТЕ И НОЩИТЕ НИ

Демонстрантите стояха в плътна група около новия фонтан в центъра, а след това се придвижиха бавно и спокойно към стълбището на Партийния дом. Служители на МВР наблюдаваха поведението им, без да се намесват. Нямаше никакви изстъпления както от демонстрантите, така и от органите на реда, с една дума – в буквалния смисъл – това беше мирна демонстрация. След малко от Партийния дом излязоха повечето от секретарите на Окръжния и Общинския комитет на партията.

Секретарят на ОК на БКП – Иван Андреев – застана пред демонстрантите и им разясни мерките, които ръководството на града и общината предприемат за нормализиране на положението с русенския въздух. Между другото той каза, че само преди около час за Гюргево е заминала делегация на Русе, водена от първия секретар на ОК на БКП – Иван Винков, за да преговаря с ръководството на окръг Гюргево и на химическия завод, и че всичко, което постигнат като споразумение и договореност, още утре ще бъде доведено до знанието на русенското гражданство чрез в. "Дунавска правда". Каза още, че днес е било проведено съвещание със секретарите на партийните ор-

"за служебно ползване"

ганизации и директорите на Русе, на което е наредено децата сутрин да не правят ведрина при обгазяване на града с хлор, а производствените звена да преустановяват работа. Съобщава се, че на 25 септември, в деня на последното голямо обгазяване, председателят на Министерския съвет е връчил протестна нота на румънския посланик в София, че се подготвя нова среща на най-високо равнище (б.а. – между др. Т. Живков и Н. Чаушеску), на която един от главните въпроси ще бъде въздухът на Русе, че се водят преговори с румънската страна производството на хлорни продукти да бъде преустановено и съоръженията да се преустроят за друго производство, без хлор, както и да се изнесат хлорните цистерни дълбоко навътре в румънска територия. За всичко, което бъде договорено, каза той, гражданите на Русе ще бъдат редовно информирани.

По време на неговото изложение др. Иван Андреев бе често апострофиран от много граждани с реплики от рода на тези: В целия свят за такива случаи се пише и говори, само за Русе се мълчи от печата, радиото и телевизията", "Децата ни умират пред очите ни", "Всеки ден стават спонтанни аборти на бременни жени, а много раждат изродчета", "Искаме да се намеси Хага". В един момент цялата демонстрираща група започна силно и продължително да скандира: "Искаме въздух за нашите деца." Някои се обадиха и заявиха на др. Иван Андреев, че в четвъртък отново ще излязат на демонстрация много повече русенски граждани и ще искат отчет за направеното през тези дни, за да спре отравянето на града.

Дължа да уведомя ръководството, че положението в Русе наистина става трудноуправляемо, особено след последното тридневно непрекъснато обгазяване на града. В някои заводи работниците са отказали да започнат работа. Има симптоми, че могат да се очакват и по-нежелателни неща...

28.09.1987

След мирната демонстрация за въздух на голяма група русенски граждани на 28 септември до вчера следобед обстановката в Русе продължи да бъде напрегната.

Градът продължаваше да е настръхнал в очакване на обявената по време на демонстрацията нова, още по-масова демонстрация в четвъртък (1 октомври), ако гражданите не получат ясен и точен отговор за онова, което се прави за опазването на живота и здравето на 200-хилядния град.

за служебно ползване

Вчера (четвъртък) в 11 часа, т.е. три часа преди насрочената за 14 часа нова демонстрация, Окръжният комитет на партията свика съвещание на партийния, стопанския, държавния и обществен актив на общината, на което първият секретар на ОК на БКП – др. Иван Винков – направи обширно едночасово изложение за резултатите от разговорите на русенската делегация с ръководството на гр. Гюргево на 28 септември. Изложението на др. Винков бе предавано изцяло по цялата градска и окръжна радиофикационна мрежа. Характерно за неговото изложение бе откровеният тон, с който той предаде абсолютно всичко, за което е разговаряно в Гюргево, като не премълча и онези моменти, по които румънската страна все още не прави нищо за нормализиране на обстановката и за предотвратяване по-нататъшното хлорно обгазяване на Русе. Заедно с това той обширно информира населението на Русе и окръга и за мерките, които Политбюро на ЦК на БКП и Министерският съвет предприемат в тази насока.

Снощи от 19 до 20 часа цялото изложение на др. Винков отново бе излъчено по окръжната радиомрежа.

Всичко това изигра своята положителна роля, в резултат на което нова демонстрация не се състоя без никакви други мерки от административен характер. А готовност за нова демонстрация имаше. Вчера през целия предиобед в кореспондентския пункт се обаждаха граждани от различни предприятия и учреждения, както и учащи се, които открито заявяваха, че от техните колективи в следобедните часове ще излязат на демонстрация десетки и стотици хора.

02.10.1987

Тази сутрин обгазяването е далеч над пределно допустимите норми. Гъстата мъгла в ранните утринни часове не позволи да се разбере, че има обгазяване по цвета на въздуха, но острата миризма се чувства във всички райони на града. Около 8 часа мъглата се вдигна и останаха само хлорните облаци - синкави, гъсти, с остра миризма. Хората вървят по улиците с върпи или марли на устата, както задължава разпространената във всеки русенски дом "паметка" на гражданската отбрана.

Телефоните в кореспондентския пункт непрекъснато звънят.

Гражданите с основание питат: "Това ли бе решено миналата седмица на разговорите на русенските ръководители с техните колеги в Гюргево?"

"за служебно ползване"

Допускам, че и днешният ден няма да мине без изяви на недоволството и протеста на гражданите...

05.10.1987

От около 8.30 часа най-напред в източната зона на Русе градът бе нападен от хлорни облаци, далеч, вероятно 7-8 пъти, надвишаващи допустимите норми. Възмутени и разтревожени граждани непрекъснато звънят в кореспондентския пункт с молба да се предприеме нещо и да се сложи край на русенската трагедия. От психодиспансера се обади дежурен лекар с информация, че в техния район (източната зона) обгазяването е по-голямо, отколкото на 23-25 септември. Позвъниха и от с. Сливо поле, и от СО "Тежко машиностроене", и от с. Мартен, които са в източна посока от Русе – съответно на 23 и 13 километра от Русе. Там обгазяването направо е убийствено. Хлорният облак е толкова гъст, че автомобилите пътуват на фарове. От източния район на Русе позвъни и гражданката Надежда Петрова. Разплакана, тя сподели, че се връщала с едногодишното си дете от болницата, когато я застигнал хлорният облак. Докато се прибере у дома, детето буквално посиняло от задушаване. В момента, когато предавам настоящата служебна информация, центърът на Русе е потънал в синкава хлорна мъгла. Хората ходят с кърпи на устата.

23.10.1987

Още в ранните часове на деня, възползвайки се от временно падналата мъгла, съседите от гюргевския завод за хлорни продукти изпуснаха огромни количества хлор.

Целият град потъна в гъста синкава хлорна пелена, която предизвика редица аномалии в нормалния ритъм на деня. Особено силно бе хлорното обгазяване в района на Централната русенска гара, откъдето имаше и най-много телефонни обаждания в кореспондентския пункт. Има случаи на припадъци на деца от задушаване.

След прекратяването на хлорното обгазяване (времетраенето му бе традиционно – около 3 часа) от румънския бряг срещу Русе започнаха да се вдигат гъсти облаци черен дим, които надвиснаха над Русе за не по-малко от час, докато вятърът ги разнесе. Всички колективи на предприятията от източната про-

"за служебно ползване"

мишлена зона, където обгазяването бе най-силно, които работят на открито, са преустановили работа.

26.10.1987

Всички райони на града са обгърнати в гъста синкава хлорна мъгла, която души, дразни обонянието и зрението. Хората се движат с кърпи на лицата.

И този път гражданите непрекъснато звънят в кореспондентския пункт.

Ето някой от характерните за днес обаждания:

"Не е ли обидно, че преди няколко дни радиото с присъщата си напористост и критичност пледираше по проблемите на столичния въздух, а за нашия град, който е в бедствено положение, мълчи?" "Това ли е поздравът на нашите съседи от Гюргево, с които уж сме побратими, по случай 70-годишнината на Октомврийската революция и на това ли казваме, че е интернационализъм в действие?"

"Уверяваме ви, че още днес ще изпратим телеграма до др.Горбачов - да знае и той какви са "дружеските" ни взаимоотношения с Румъния."

Свързах се със специализираната лаборатория при ХЕИ - Русе, откъдето д-р Андреева ми съобщи, че днес хлорното обгазяване на Русе превишава 2 пъти допустимите норми, а замърсяването с минерални частици е 27 пъти над допустимите норми.

03.11.1987

Отново възмутени граждани звънят до различни инстанции и питат докога съседите от Румъния ще се подиграват и ще будалкат не само гражданите на Русе, но и най-отговорни ръководители от българското правителство. Става дума за кореспонденцията в русенския вестник "Дунавска правда" от 7 ноември т. г., в която се съобщаваше за поредната среща на зам.-председателя на Министерския съвет Григор Стоичков с румънския му колега Йон Константиnescу по въпросите за хлора, на която румънският представител е заявил (и това е публикувано във вестника): "В момента заводът за хлор и хлорни продукти край Гюргево е спрял и е в усилен ремонт." Хората с право питат как става тая работа - заводът спрял, а хлорът

"за служебно ползване"

не спира...

Дължа да уведомя ръководството, че "мъртвото вълнение" в Русе по хлорния проблем продължава. Научавам от непроверени източници, но новината вече доста настойчиво се разпространява из града, че се подготвя да започне подписка от цялото население на Русе под петиция до ООН да поеме защитата на града, щом две съседни и уж приятелски правителства не са в състояние да решат този проблем.

10.11.1987

Днес, 11 ноември, между 14 и 15 часа в центъра на Русе отново се състоя мирна демонстрация на граждани срещу хлорното обгазяване на града.

— Предполагам, че поводът за тази поредна изява на недоволството на русенци е вчерашното масово обгазяване, станало след публикуването миналата седмица съобщение, че заводът за хлор в Гюргево е спрял и е в усилен ремонт.

В центъра на града, този път не пред Партийния дом, а пред Дома на народните съвети излязоха първоначално около стотина граждани - служители, учители, пенсионери, майки. Имаше граждани с марлени маски на лицата. Над групата прочетох четири плаката:

СТИГА ХЛОР

СТИГА ПРАЗНИ ОБЕЩАНИЯ ОТ СЪСЕДИТЕ

ГРОЗИ НИ ХИМИЧЕСКА КАТАСТРОФА

НЕ РЕМОНТ, А ПРЕМАХВАНЕ НА ЗАВОДА

Минути след началото на демонстрацията се озовах пред нея по телефонен сигнал от граждани. Разпитах хората от кои предприятия са. Научих някои от предприятията - филиала на Централния машиностроителен институт, Дунавския драгажен флот, Районна проектантска организация, имаше също учители от детски градини и начални училища.

След малко пред групата се явиха председателят на Изпълкома на Общинския народен съвет - Керчо Джамбазов, и началникът на Окръжната инспекция по труда - Тодор Дечев. Хората ги обсипаха с въпроси и възгласи: "Държавното и партийното ръководство не вземат никакво отношение по нашия най-тежък проблем." "Радиото и телевизията говорят за замърсяването на Враца и други градове, а за нашия бедстващ град мълчат. Срамно и обидно е." "Уж нашата страна и Румъния са за чиста екология на Балканите, а съседите ни нарушават това

"за служебно ползване"

и дават лош пример." "Ще има втори Чернобил и той ще се казва Русе." "Румъниците ни отровиха."

Гражданка на около 30 години се обади: "Детето ми е на 9 години и от 6 месеца е по болници и санаториуми заради астматични пристъпи от хлора." Друга възрастна жена се обади: "Знаете ли, че тази година нито едно русенско момче не е прието във военно-въздушното училище заради болни бели дробове?" Някой подхвърли: "В медицината вече се говори за "русенски синдром" - това не ви ли смущава?" Др. Тодор Дечев възрази, че това не е вярно, но го прекъснаха: "Питайте д-р Казанджиева и тя ще ви даде пълна документация."

Кметът - Керчо Джамбазов - се опита да отговори на възгласите в смисъл, че партийното и държавното ръководство вземат мерки, че тревогата на гражданите е и тяхна тревога, но хората го прекъсваха и апострофираха с реплики: "Не е вярно. Не е вярно". Няколко жени се провикнаха: "Ще дадем по една заплата и по една пенсия само и само да се махне заводът от Гюргево."

По-нататък хората поставиха някои нови искания пред кмета - да се дава гласност на това, което се прави, защото беше обещано, но не се изпълни, да се сигнализира населението преди всяко обгазяване и други от този род.

Отново се чуха възгласи, скандирания: "СТИГА ПРАЗНИ ОБЕЩАНИЯ", "ДА СЕ ПРЕМАХНЕ ЗАВОДЪТ" и "ИСКАМЕ ВЪЗДУХ ЗА НАШИТЕ ДЕЦА".

Направи ми неприятно впечатление поведението на др. Тодор Дечев, началник на Окръжната държавна инспекция по труда, който за разлика от кмета Керчо Джамбазов с опитите си да отговаря на въпросите на гражданите неуместно повишаваше тон и с това нажежаваше атмосферата.

Една гражданка попита защо служители на МВР са арестували журналист, който е записвал с касетофон това, което се говори на демонстрацията. Попитах къде е тоя журналист, и ми казаха, че е отведен в сградата на Дома на народните съвети. Отидох веднага там и в кабинета на кмета заварих началника на Окръжно управление на МВР - Веселин Енев. Оказа се, че са поканили намиращия се в момента в Русе и по стечение на обстоятелствата снимащ демонстрацията екип от студия "Екран" на БТ - режисьора Жиров и редакторката Маргарита Неделчева Николова. Др. Керчо Джамбазов ги попита защо не са се обадили на ръководството на града, но те заявиха, че просто снимат случката, а кога ще се използва материалът и дали въобще ще се използва, това е в компетенцията на дру-

"за служебно ползване"

ги органи. Обясних и аз на кмета, че това е добро съвпадение, че на екипа от студия "Екран" може само да се благодари за находката и че няма място за тревога. Така или иначе, заснетото ще бъде от полза при всички случаи.

11.11.1987

Гъстите синкави хлорни облаци най-напред обгърнаха западната промишлена зона. Обадиха ми се по телефона няколко души от заводите "Гаврил Генов", млекозавода и консервния комбинат "Дунавия" с тревога, че такова силно облазяване като днешното в този район досега не е имало.

Половин час по-късно, около 10.30 часа, хлорните облаци обгърнаха и централната зона на Русе. Краткият преход, който нарочно направих из центъра на града, ме поразил. Площадът, който обикновено в тези часове в съботни и неделни дни е пълен с разхождащи се родители с малки деца, бе опустял. Не срещнах нито един гражданин без кърпа на лицето. Когато час по-късно си тръгнах на обед, разстоянието от около 700-800 метра до дома ми ме измори до крайност. Чувствах се изтощен, сякаш бях пътувал пеша десетки километри, а очите боляха и обилно сълзяха.

У дома телефонната канонада бе невъобразима. Обаждаха се хора от различни райони на града, възмутени от факта, че никому не могат да се оплачат от новото бедствие - не отговаряли телефоните на нито един градски или окръжен ръководител. Няколко гласа по телефона ми заявиха, че градът е оставен на румънския произвол, че ръководството на града и на държавата ни не взема никакви ефикасни мерки да спре трагедията на Русе. Поради това вече е започнала организация (неизвестно по чия инициатива) за столицата да замине цял влак с русенски граждани, които да излязат на протестна демонстрация пред румънското посолство, пред Министерския съвет и пред ЦК на БКП.

Непознат глас, очевидно възмутен не само от поредното облазяване на града, но и по някаква стигнала до него информация, ме попита запознат ли съм с текста на стенограмата на разговорите от последната среща между д-р. Т. Живков и Николае Чаушеску. След като му казах, че нямам достъп до подобни документи, той сподели: "Никакви разговори по нашата трагедия не е имало. Само така, между другото, Т. Живков веднъж на шега е подхвърлил реплика на Чаушеску: "Абе, как-

за служебно ползване

во става с този хлор, нашите русенци много негодуват. Вижте там, направете нещо, че ще ме уволнят..."

По-късно, около 13 часа, ми позвъниха и граждани от източния район на Русе, от които разбрах, че обгазяването е стигнало и до тази част на града.

Едва към 14 - 14.30 часа хлорните облаци намаляха.

14.11.1987

Около 13.30 часа откъм Дунав над града надвисна огромен жълто-кафяв облак, който вятърът за броени минути отнесе в посока към Моста на дружбата, а после отново върна към централната зона на града, където стотици граждани побързаха да се скрият в жилищата и обществените сгради, още повече че обгазяване на Русе от този род става за първи път и никой не знаеше какъв е произходът му.

За първи път в атмосферата на русенския въздух навлезе и опасният азотен двуокис - 0,177 хиляди милиграма на кубичен метър - два пъти над допустимите норми.

25.11.1987

Напоследък все по-често и в прогресивно увеличаващи се размери продължава обгазяването с минерални киселини. Така е и днес.

Измерванията доказаха, че в атмосферата на Русе днес има 0,018 милиграма минерални киселини на кубичен метър, което е девет пъти над пределно допустимите граници.

26.11.1987

Още в зори буквално всички райони на 200-хилядния град бяха обгазени с хлор и минерални киселини. В кореспондентския пункт на Българско радио непрекъснато се обаждат разтревожени граждани, майки и възрастни хора, които настояват не само за гласност на новото бедствено обгазяване на града, но и за ефикасни мерки срещу продължаващата трагедия.

15.12.1987

"за служебно ползване"